

Homo politicus

Pozsgay Imre

Nagy utat járt be Pozsgay Imre hosszan tartó politikai pályája során addig, amíg emlékezetes, történelemformáló mondatát 1989 januárjában a Rádió élő adásában elmondta, amelyben az 56-os forradalmat népfelkelésnek nevezte az addig hivatalos „ellenforradalommal” szemben. Ennek az időszaknak a dokumentumait mutatta be a Duna Televízió Homo politicus – Pozsgay Imre című dokumentumfilmjében 2015. szeptember 7-én.

Ebben Pozsgay rendszerváltásról szóló, visszaemlékező monológját időről időre olyan rendszerváltó politikusok, szakemberek emlékképei szakítják félbe, akik még, hála istennek, közöttünk élnek. S a korszak rajzát archív bejátszások teszik teljessé. E különleges film anyagából adhatjuk most közre az alábbi izgalmas összeállítást.
(A Duna Televízió dokumentumfilmjének anyagából)

– A pályám egyik legszebb eseménye volt az, hogy 1989. március 15-ét Győrött tölthettem – kezdi tündödvé Pozsgay Imre. – A régi rendnek sem sikerült a győri közösséget elriasztani ettől az eseménytől, hiszen az akkori március 15-ét már egy széthúzó ország ünnepelte a legkülönbözőbb formák és fellépések közepette. Győr közössége viszont a politikai ellentéteket félre téve meghívott, hogy mondjak ünnepi beszédet a győrieknek és a környék népének. Mert a falvakból is sokan eljöttek. Tizenkét politikai szervezet egységesen kért fel arra, hogy tartsam meg az ünnepi beszédet. Nem véletlenül, hiszen én a Rábaközben születtem, Kónyban. Édesapám korán meghalt, ezért édesanyjammal anyai nagyapámékhoz költöztünk Balatonbozsokra. A szülőföldem tehát Rábaköz, a nevelőtájam pedig a Balaton vidéke, ott nőttem fel, s onnét indultam egy földpadlós, nádtetős falusi parasztházból. Ez volt a kiindulási pontom. Édesanyám egy ismerősünk révén megtudta, hogy Eszterházában, a herceg Esterházy kastélyában egy kertészeti középiskola működik, ahol még ösztöndíjat is adnak a tanulóknak ellátással és kollégiumi szállással együtt. Ezt az alkalmat ragadta meg, s így kerültem középiskolába 1948-ban. És engem, mondhatnám, megszáditott a környezet, úgy éreztem, hogy repülök. S elkezdtem hálálkodni annak a rendszernek, amelyik ezt a lehetőséget megadta nekem. Nem tudtam, hogy ebben valamilyen politikai spekuláció és diktatúra előkészítése folyik, s elég nyíltan a rendszer mellé álltam. Az iskolában politizáltam, s még ott, az akkor uralkodó párt tagja lettem. MDP-tag 1950-ben. Hazamentem, s büszkén viseltem az MDP pártjelvényét a zakómon. Édesanyám rám nézett (neki azért már voltak bizonyos élményei a rendszerről, hiszen az ő padlását is lesöpörték), megnézte

a jelvényemet, s azt mondta: kisfiam, én elhiszem neked, hogy a te pártod fogja megváltozni a világot, de egyet vegyél tudomásul, ebben a faluban megbukott, s ha ki akarsz menni az utcára, eltünteted ezt a jelvényt. Megsértődtem, először sírtam, aztán elkezdtem veszekedni édesanyjammal, hogy az ilyen reakciók miatt nem mennek előbbre a dolgok. Aztán persze megbántam nagyon, s a tanácsát is megfogadtam, ugyanis a kocsmába borért már pártjelvény nélkül mentem el... Az ember nagyon nehezen szabadul meg attól a világnézetétől, amelyet tizenöt éves korában fogad el, viszont aztán megküzdöttem magammal.

– Később a budapesti Lenin Intézetbe kerültem, s ebben az intézetben olyanokkal jártam együtt, mint Konrád György meg **Eörsi István**, a budapesti elit jó része, s én valószínűleg a kirakatfigurák között szerepelhettem, hogy a származási statisztikában javítsak a helyzeten. De elfogadtam ezt a dolgot, s tanulmányi célokra használtam. Az egyetemen nem politizáltam. Megtartottam párttagságomat, eljártam a taggyűlésekre, de elsősorban tanulmányi feladatokkal, hiányosságaim pótlásával foglalkoztam.

– '55-ben megkeresett a Lenin Intézet főigazgatója, hogy Gerő Ernő elvtársék a gyermekükhöz házi nevelőt keresnek. Gerőnének az volt a személyes eszménye, hogy a rakon-

cátlan gyermekükhöz paraszti élményekből érkezett házi nevelő szükséges. Megtapasztaltam, hogy a gyermek visszaél az iskolában, a Németvölgyi iskolába járt, szóval visszaél az iskolában családi hátterével, s zsarolja a pedagógusokat. Bementem, s az igazgatóval meg néhány tanárral beszéltem, s arra bátorítottam őket, hogy ne törődjenek Jóska családi hátterével, ugyanazokat a követelményeket támasszák vele szemben, mint a többiekkel. Majd visszamentem, s elmondtam mindezt Gerőnének, aki elég közönséges személyiség volt, s közölte, hogy a nyáron megváltik tőlem, a következő év nyarán. Hívott azonban Gerő is, s azt mondta, hogy az elvtársnő (így szólította házastársát) nem kíván magával együtt dolgozni, de a gyermekek viszont ragaszkodnak magához, ezért azt kérem, hogy maradjon.

Kiss Gy. Csaba: – Ami Pozsgay Imrét illeti, őszintén szólva bizalmatlan voltam vele szemben, személyesen nem ismertem. Poli-

POZSGAY IMRE (Kóny, 1933. november 26.) politikus, egyetemi tanár. A Kádár-korszak egyik jelentős politikusa. 1976 és 1980 között kulturális, majd 1982-ig művelődési miniszter. 1982 és 1988 között a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára, 1988 és 1990 között államminiszter. 1983 és 1994 között országgyűlési képviselő. 1980 és 1989 között a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának, míg 1988 és 1989 között Politikai Bizottságának tagja. 1990 májusa és novembere között a Magyar Szocialista Párt országgyűlési frakciójának vezetője.

Az 1989-es,
emlékezetes
győri
március 15-ei
ünnepségen

tikusként találkoztam az állásfoglalásaival, s nem volt rokonszenves az, amikor a '70-es években egyszer megbírálta Fekete Gyulát, talán épp a népszaporulat dolgában. Nem is tudom, hogy akkor Pozsgay Imre Bács-Kiskun megyei elsőtitkár volt-e, mindenesetre valami fontos funkciója volt. De hát én az egész kommunista elitet alapvetően gyanúval kezeltem. Viszont tudtam azt, hogy adott esetben tárgyalni kell velük.

Gazsó Ferenc: – Együtt lehetett működni bizonyos értelemben azzal a belső reformszárnyal, amely Nyers Rezsővel a '60-as évektől elindult, de elsősorban Pozsgay Imrével lehetett, vagy majdnem kizárólag vele lehetett valójában együttműködni. A társadalmi lehetőségekről, problémákról, mindenféle bajról és veszedelmekről tőle lehetett információkat szerezni. Pozsgay Imre felismerte, hogy ha itt csak olyan változásokat lehet csinálni, amelyek a hatalmi monopólium fenntartását semmilyen módon nem érintik, akkor semmilyen lényeges változást nem lehet megcsinálni, s maga a rendszer előbb-utóbb fenntarthatatlanná válik, válságba kerül.

– Az ellenforradalomnak nevezett eseményt leverték szovjet segítséggel – folytatja Pozsgay Imre –, viszont én elfogadtam Kádár érveit, ráadásul megfélemlítők is voltak, de én magam is behódoltam ennek a gondolatnak. De tény az, hogy én, aki Nagy Imrét is és az ellenforradalmat is úgymond gyaláztam, Nagy Imre kivégzése után ebben az ügyben megfordultam. Vagyis, bár nem mondtam le arról, hogy ez ellenforradalom volt, de minden terrort, megtorlást és az ezekkel kapcsolatos eseményeket elutasítottam. Ez azt jelentette, hogy a pártapparátuson belüli munkámról eljutottam a reformerekhez.

– Kezdetben Aczéllal is jó viszonyban

voltam, s meg kell mondanom, hogy Aczél tudta, hogyan kell tróféákat szerezni. Akkor volt boldog, ha a népiek közül valakit a szolgálatába tudott állítani. Felfigyelt énám is. Én akkor a *Társadalmi Szemle* főszerkesztő-helyettese voltam, ez a '70-es évek eleje, s tudott róla, hogy bizonyos kritikai magatartásaim léteznek... Néhány ma is ismert politikai személyiséget, például Bihari Mihályt akkor vettem oda munkatársnak, s akkor már nagyon jó kapcsolatban voltam a magyar értelmiséggel. Már ez elkezdődött Bács-Kiskun megyében, Kecskeméten, amikor '69-ben bemutatam Bacsó Péter filmjét, a betitelt *Tamí* című filmet, amelynek a politikai jelentősége nagy volt, s amíg tudták, dobozba zárták. Én pedig meghívtam Bacsót, s közöltem vele, hogy nyílt közönség előtti bemutatót csinálók a filmjének a Városi Mozi-ban, Kecskeméten. Írtam egy levelet Orbán László kulturális államtitkárnak a következő gondolatokkal: aki ezt a filmet betiltja, az önvallomást tesz, hogy azzal a kritizált, szatirizált rendszerrel ért egyet, amelyet Bacsó a céltáblájára tűzött. Jobb lenne, ha kiszabadítanánk a dobozból. Végül aztán ez is rám várt, mert '79-ben a Bányász moziban sikerült Budapesten is bemutatni a filmet.

Gazsó Ferenc: – Pozsgay ezekben a folyamatokban domináns szereplő volt, nem egyedüli, de mindenképpen domináns szereplő, mert egyrészt elfoglalt egy hatalmi pozíciót, tehát a párton belüli folyamatokat is közvetlenül befolyásolni és alakítani tudta, másfelől azért, mert olyan reformer volt, aki a fennálló párturalmi rendszeren túlmutató változásokat egyértelműen pártfogolta, egyebek között a többpártrendszer bevezetését, s így tovább. Ő kulcsembereknek számított a tekintetben, hogy egyrészt le kellett fékezni az MSZMP-n be-

lül azokat a törekvéseket, amelyek hatalmas eszközök bevonásával akarták útját állni a változási folyamatoknak, s erre Pozsgaynál alkalmasabb ember nyilvánvalóan nem volt. Másfelől pedig gondolni kellett arra, hogy e változások keretei között a társadalmat is meg kell nyerni olyan változásokhoz, amelyek lehetővé teszik a békés fordulat, átalakulás kivitelezését. Mert nem a rendszerváltozással kezdődött a folyamat, hanem a rendszer lebontásával.

Bíró Zoltán: – Pozsgay Imrével úgy ismerkedtem meg, hogy Bihari Mihály egyszer azt mondta, hogy Pozsgay Imre, aki akkor a Pártközpont épületében dolgozott, a Fehér Házban, a *Társadalmi Szemle* szerkesztőségében, szeretne velem beszélni. Elmentem hozzá, s akkor kiderült, hogy ő lesz a miniszterhelyettes a kulturális tárcánál, én meg ott dolgoztam. Kérte, tájékoztassam őt, hogy mi van a tárcánál, kik vannak ott, milyen a szerkezete, milyen problémák vannak. Aztán kiderült az is, hogy később miniszternek szánják. Ekkor

KISS GY. CSABA (Budapest, 1945. április 2.) József Attila-díjas irodalomtörténész, művelődéstörténész, egyetemi docens, az irodalomtudomány kandidátusa. 1987-ben a Magyar Demokrata Fórum egyik alapító tagja.

ismerkedtünk meg, aztán ő nevezett ki az Irodalmi és Sajtófélosztály vezetőjének. Ettől kezdve együttműködtünk nagyon sok mindenben, elsősorban politikai kérdésekben, de ott a minisztériumon belül is néhány ügyben. A közművelődési törvényt nekem kellett előkészíteni, mielőtt odajött, de a miniszteri expozét is nekem kellett megírnom, s ő mondta el a parlamentben. Mindez egyre erőteljesebb politikai kapcsolattá alakult, s baráti kapcsolattá is. Később Pozsgay Imrével a Nemzeti Demokrata Szövetséget is azért tudtuk egyáltalán ketten létrehozni, mert volt már múltja e kapcsolatnak. Politikai is, baráti is.

Kiss Gy. Csaba: – Amikor Bíró Zoltán főosztályvezető volt a Kulturális Minisztériumban, akkor Pozsgay Imre volt a miniszter. De nekem az sem volt pozitív dolog, hogy nem tudta Bíró Zoltánt megvédeni. Bíró Zoltánt akkor úgy kivágták a minisztériumból, hogy még a zsámbéki főiskolán sem taníthatott. Olyan állásokba tette Aczél, hogy a fiatal nemzedékkel ne kerüljön kapcsolatba.

– '82-ben történt – mondja Pozsgay Imre –, amikor a '81-es, decemberben elmondott központi bizottsági beszédem után leváltottak a művelődési miniszterségről. Egy meg-

semmisítő felszólalás során kimondtam, ami kimondhatatlan volt abban a teremben, hogy az egész terv hamis adatokra épül, nincs semmiféle alapja, az ország besétált az adósságcspadába, májusra, Kádár János születésnapjára már államcsőd lesz az országban. Ami a következményeket illeti, arról annyit, hogy a miniszterségről való leváltásom és a Népfrontonhoz való közeledésem idején '82 májusában meghívó jött, hogy Prágában lesz a szocialista országok kulturális minisztereinek találkozója. Aczél rögtön elkezdett tiltakozni, hogy ne menjen el, nincs magának ott dolga, beszéljen Kádárral. Azonnal hívtak telefonon, hogy most jöjjön át. Mondtam, hogy nem tudok átmenni, Kádár elvtárs, pedagógusnap van, dolgom van a Parlamentben. Délután jó lesz? Mikor? Kettőkor. Kettőkor találkoztunk, amikor átmentem a Fehér Házba, s brutálisan kezdtem. Mondtam, hogy ha így intézik maguk a személyi ügyeket, akkor kádári utódja nem lesz ennek az országnak. Lenyelte. Különben megfontoltam, s a nekem szánt pozíciót elfogadom. Na, ettől megkönnyebbült. Én meg azt mondtam neki, hogy elfogadom, de a leváltás színét is el kell kerülni, ezért csak abban az esetben, ha maga jön el az Népfronton országos tanácsába, s előterjeszti a rám vonatkozó javaslatot. Azonnal beleegyezett ebbe, s

így is történt. Elfogadtam a Népfronton főtitkári posztját, s néhány feltételt kikötöttem ott is. Rögtön kezdeményeztem egy új választási törvény előkészítését, ez '82 nyara. Bizonyos társadalmi intézményei voltak a Népfrontnak, azon kívül jogosítványai arra, hogy társadalmi szervezeteket, egyesületeket alapítson. Másnak akkor nem volt ilyen.

– '88 tavaszán történt, akkor a Népfronton főtitkára voltam, amikor Soros György meghívott ebédre a Margitszigeti nagyszállóba. Vársárhelyi Miklós, akkor már Soros megbízottja volt még jelen. Hárman voltunk. Soros akkor előállt nekem ebéd közben azzal, hogy szívesen megvinné a *Magyar Nemzetet*. Ugye, az formálisan hozzám tartozott, mint a Népfronton lapja. Szóval, szívesen megvinné a *Magyar Nemzetet*. Amire én nagyon nyersen azt mondtam, a *Magyar Nemzetnek* van gazdája, s jó helyen van, nem eladó. Nahát, azóta nem vagyunk olyan szívélyes baráti kapcsolatban. Néhány alkalommal gáncsoskodott is. Ilyen volt az, amikor nekem Ribánszky [László], a Szabad Európa Rádió akkori ügyvezetője felajánlotta, hogy ömlesztve nekem adja '53-tól a magyarországi adások teljes dokumentációját, anyagát. Majd semmi további jel nem

GAZSÓ FERENC

(Békésszentandrás, 1932. október 8.). Az ELTE Lenin Intézetében marxizmus-leninizmus szakon végzett 1954-ben. 1957-ben Kistarcsára internálták. 1959-től a Csepel Vas- és Fémművekben tanár. 1970-től az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete tudományos munkatársa, majd osztályvezetője; 1976-ban megkapta a szociológiatudomány kandidátusa fokozatot. 1980-ban lett a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Szociológiai Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára; 1981-től az Oktatáskutató Intézet főigazgatója. 1983 októberében kinevezték a művelődési miniszter helyettesévé, a közoktatás irányítását végezte. 1989–1990-ben az MTA Politikatudományi Intézet osztályvezető tudományos főmunkatársa lett, valamint tagja a Minisztertanács Tanácsadó-testületének.

érkezett hozzám. Tájékozódni próbáltam, s kiderült, hogy Soros tízmillió dollárért megvette az egész zsákmányt, s Prágában helyezte el a magyar anyagot. Ilyen kis incidensek kísérték a magyar nyilvánosság privatizációját.

– Nagy László költőnek, akivel utoljára Szigligeten 1977 szilvesztere előtt találkoztam, volt egy jelentős mondata: „*most dől el, hogy a Kelet homloka vagy Európa hátsó fele leszünk.*” Szerintem máig nem dől el, de biztos, hogy bölcsen látta már akkor a helyzetet. Aztán még a következőt mondta pár héttel a halála előtt, mintha végrendelkezne: „Pozsgay támaszai legyenek!” Ez volt az utolsó szava hozzám, hogy úgy mondjam, meg a barátaimhoz.

Kiss Gy. Csaba: – Szóba került, hogy a lakiteleki találkozóra meghívjuk Pozsgayt. Én mindig hangsúlyoztam, s most is úgy gondolom, hogy ő vendég minőségében volt jelen. Az számomra később lett világos, hogy ebből a szervezői körből Lezsák Sándor meg jómagam soha nem voltunk hivatalosak a Pozsgayval való beszélgetésre. De azt becsültem, hogy eljött Lakitelekre, s az egésznek a háterét megszervezte, s utána valahogy el tudta intézni, hogy a *Magyar Nemzetben* az ő közleményében jelent meg tulajdonképpen a Magyar Demokrata Fórum nyilatkozata, a lakiteleki találkozó nyilatkozata.

Lezsák Sándor: – Pozsgayval nem volt igazán kapcsolat, személyesen ott találkoztam vele Lakiteleken '87. szeptember 27-én. Házigazda voltam, s olyan lett egyik pillanatról a másikra a helyzet, mintha ki tudja, mióta ismertük volna egymást. Meg is ijedtem magamtól. Megijedtem, s furcsa volt számomra, ahogyan Pozsgay a KB tagjaként beszélt, s ahogyan én bevezettem azt a *Magyarságcsésély* című találkozót, s ahogyan ő ezt akkor elfogadta. Mert akkor Nagy Lászlót idéztem ott, hogy a „*torkon vágott forradalom pirosát és gyászát viseljük belül, és a következő torokra mért ütés végzetes lehet*”, s közben ott ül az egyik állami vezető.

Biró Zoltán: – Pozsgay Imre személye az MDF számára, a nagy többség számára nagyon rokonszenves volt, elfogadható volt, de az a baloldali irányultsága, amelybe már belekeveredik a régi MSZMP-és szellem jelentős része, az már nem.

– Kádár leváltásának előkészítésében némi

szerepem nekem is volt – folytatja Pozsgay Imre. – Grósz az arácsi-balatonfüredi házunkban '88 márciusában megkeresett. Februárban volt a Központi Bizottság ülése, amelyen határozat született arról, hogy májusra kongresszusi felhatalmazással rendkívüli pártértekezletet kell összehívni. Akkor már mindenki tudta, hogy Kádár már képtelen a feladatokat ellátni, s hogy márciusban Kádár leszámolt minden komoly jelölttel. A kegyencekből hamar kegyvesztettek lettek. Egy ember akadt fenn, ez Grósz Károly volt, aki az apparátus embere, s taktikusabb is, tehát nagyjából Kádár tanítványa lehetett. Az apparátusban nyüzsgött, tette a dolgát, s magához édesgette az egészet. Akkor már zavartalanul hirdette, hogy Kádárnak mennie kell. Én nagyon rossz viszonyban voltam Grósszal. Ő ahol lehetett, ahol tehetett, elgáncsolt engem. Kitiltott a pártfőiskoláról, megszüntette az egyik politikai rádióműsoromat, önálló műsorom volt a Magyar Televízióban, azt is felszámolta, tehát ahol lehetett, gáncsoskodott és elfűrészelt. '88-ban, mint mondtam március vége felé lent vagyunk egy vasárnapi ebéd után arácsi házunkban, amikor is csengetnek, s bejön egy kormányőr, hogy Grósz miniszterelnök elvtárs véletlenül erre járt, s kérdezi: teheti-e tiszteletét a Pozsgay családnál? Ő pedig azzal kezdte, hogy megfáradt az Öreg, meg kéne köszönni neki. Értettem a szóból, s mondtam: azt látom, hogy megfáradt, de hogy van-e köszönni valónk, azt nem tudom. Na, így kezdődött a beszélgetésünk. Majd elkezdte magát méltatni: úgy érzi, hogy ebben a helyzetben el tudná vállalni ezt a feladatot, s kérte a támogatásomat. Annyit mondtam: itt az ideje, hogy Kádár távozzék, s azt is elfogadom, hogy te legyél az utódja, s én ehhez a támogatásomat adom két feltétellel. Az egyik: nem szeretek összeesküvésekben részt venni, most felmész, s beszélsz Kádárral, hogy miről tárgyaltal Arácon, s kivel. Beszéld rá, hogy döntsön! A másik: kérdd meg, hogy hívja fel Gorbacsovot! Utoljára talán, de mind a két szavát teljesítette. Kádár beadta a derekát, majd felhívta Gorbacsovot, hogy eljött az ideje, s így tovább. Gorbacsov tiltakozott. Grósz mondja nekem, hogy Gorbacsov tiltakozott. Én meg felelem: akkor te is hívd fel!

(Bejátszás a korabeli Híradóból: „A tanácskozás szünetében a kormány új tagjai

Trautmann Rezső, a parlament helyettes elnöke előtt letették a hivatali esküt. Pozsgay Imre az államminiszteri, Kulcsár Kálmán az igazságügyi, Czibere Tibor pedig a művelődési miniszteri poszton folytatja munkáját.)

– Vissza kellett térnem a kormányba, elbúcsúztam a Népfronttól, s a miniszteri feladatokkal és a politikai bizottsági tagsággal a hierarchiában a második embernek számítottam akkor. Ezzel a pozícióval elsősorban azt ragadtam magamhoz, ami a nyilvánosság kezeléséhez tartozott: a közszolgálati intézményeket, a rádiót, a televíziót, a könyvkiadást, a lapokat, az újságokat és a hírlapkiadást is. Meg, ha lehet, az iskolákat is. S ehhez még hozzámóndtam egyet, eleinte rúgkapáltak is ellene, hogy létrehozok az államminiszteri titkárságon egy hivatali határon túli magyarok ügyeinek kezelésére.

– '88. október 26-án meglátogattam a helyeshalmi határőrsöt. A meghívás Székely tábornoktól, a Határőrség főparancsnokától jött, s elkísért Horváth István belügyminiszter is erre az útra... És akkor a Híradónak adtam a határzáról egy nyilatkozatot: „Ez a műszaki határzár mind történelmileg, mind politikailag, mind műszakilag túlélte önmagát. Minden állampolgár jól tudja, hogy ma már a határőrség az ország határait nem a magyar állampolgároktól védi, hanem olyan eseményektől, amelyek megzavarhatnák az ország szuverenitását, ahol zökkenők vannak. A nagyobb forgalmú határátkelőhelyeken maga a határőrség gondolkodik arról, hogy hogyan lehetne tovább könnyíteni ezen a szolgálaton, illetve tovább bővítené a forgalom helyzetét,

hiszen tízmilliók fordulnak meg újabban és az utóbbi években Magyarországon.” A hír azonnal bejárta a világot. Budapesten pedig rosszallással fogadtak természetesen. Grósz Károly és Horn Gyula fegyelmet akartak indítani ellenem, mondván, hogy megsértettem a Varsói Szerződést.

Gazsó Ferenc: – A rendszerváltozást előkészítő összes jogszabályt, a demokráciacsomagtervet – és ez nagyon is érdekes dolog – az államszocializmus utolsó parlamentje fogadja el, tehát teszi törvényessé, s legalizálja ezt a változást. És, ugye, mindegyik változásra vonatkozó törvényt Pozsgay Imre terjeszti elő a parlamentben, mint államminiszter és mint az MSZMP négytagú vezetőségének egyik embere. Tehát kettős szerepben lép fel: egyrészt az államot képviseli, másrészt a rendszeren túlmutató változásokra vonatkozó törvényeket és jogszabályokat terjeszti elő. És maga alá vonja, ugye, a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásainak az irányítását és vezetését is. Ott pedig, mint a hatalom embere, egyrészt az MSZMP nevében tárgyal, másrészt végeredményben az MSZMP által fenntartott párturalmi rendszer felszámolására köt alkut.

– A pártprogramot előkészítő nagybizottság élén, s ezen belül – mondja tovább Pozsgay – összehívtam egy történelmi albizottságot, s az eseménynek a középpontjába '56-ot helyeztem. Sürgetővé tette az esemény lebonyolítását Grósz magatartása. Az én demokráciacsomagtervem után ugyanis megriadt a következményektől, s gyorsan egy ún. nagy aktívát hívott össze a Budapest Sportcsarnokba, ahol tízezer ember előtt, hogy úgy mondjam, az ördögöt felírta a falra. Ha ez itt így folytatódik, nyilván rám utalt, akkor itt fehérterror lesz, vér folyik az utcán, de mi is ott leszünk elvtársak! (Grósz Károly akkori beszédéből: „...az ellenséges, kis létszámú, de hangos polgári restaurációs ellenforradalmi erők agresszivitása is megnőtt. Osztályharc lesz ez a javából. A harc eredménye csak tőlünk függ, attól, hogy képesek vagyunk-e visszanyerni önbizalmunkat, ha igen, megmarad a rend, a biztonság, túljutunk gazdasági nehézségeinken, megőrizzük értékeinket, s egy új, korszerűbb és hatékonyabban működő magyar szocializmust hozunk létre. Ha nem, az anarchia, a káosz és, ne legyen illúzió, a fehérterror fog eluralkodni.”)

– Nem féltem katasztrófától, de azért bizonyos eseményektől igen – folytatja Pozsgay Imre. – Rajtaütésszerűen dolgoztam akkor már. Azt kellett kilesnem, hogy Grósz mikor nincs az országban, mert akkor én már olyan pozícióban voltam, hogy egyedül ő cenzúrázhatott volna. És ha bejelentik neki, hogy mi lapul a rádió kazettáján, akkor esetleg törölteti a műsorból. Végül eljött az alkalom, s 1989. január 28-án, a *168 óra* című rádiós politikai magazinban, amely a leghallgatottabb politikai műsor volt, kimondtam azt, amit addig lehetetlen volt kimondani, hogy 1956-ban Magyarországon nem ellenforradalom, hanem népfelkelés zajlott le. Népfelkelés egy elnyomó uralom és a nemzet függetlenségét megfosztó uralommal szemben.

Gazsó Ferenc: – 1989. január 28-a forduló

lópont a rendszerváltozás előkészítésének menetében, mert a *168 óra* című műsorban Pozsgay Imre bejelenti, hogy az 1956-os, eddig ellenforradalomként titulált valami nem ellenforradalom volt, hanem a lakosságnak a fellázadása az önkényuralom rendszere ellen. Tehát egy olyan társadalmi esemény volt, amelyben egy önkényuralmi rendszer megdöntésére indul meg egy alulról szerveződő, spontán társadalmi mozgalom. Ez áttörést jelentett, mert egyszerűen a Nagy Imre-per alól, meg mindenféle megtorlás alól, meg minden alól, ami '56 után történt, kihúzta a talajt, s azt a diktatórikus rendszert mutatta be, amely despotikus uralmi rendszerként kaparja vissza maga alá a talajt.

Kiss Gy. Csaba: – Ezen a damaszkuszi útján Pozsgay Imrének döntő mozzanat volt az, amikor a rendszer legitimitásának a szegletkövét tulajdonképpen kiemelte, amikor azt mondta, hogy 1956. október 23-án Magyarországon népfelkelés zajlott. Rádióban hallgattuk mi is otthon, s ez szíven ütő, óriási dolog volt akkor. Mert tulajdonképpen azt is mondta ezzel, hogy a király meztelen. A magyar történelemben, ha csak ennyi marad Pozsgay Imréről, ez egymagában is nagyon fontos és pozitív.

Gazsó Ferenc: – Pozsgay ezt a legnagyobb titokban készítette elő, senkivel nem beszélt meg előzőleg. Azokkal sem, akik közvetlenül a környezetében mozogtak. Én is ehhez a körhöz tartoztam akkor már. Még a családjá-

BÍRÓ ZOLTÁN

(Budapest, 1941. április 21.) 1969 óta publikált különböző irodalmi lapokban, folyóiratokban. 1988. április 9-én a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) kizárta tagjai közül Bihari Mihálytól, Lengyel Lászlóval és Király Zoltánnal együtt. 1988. július 1-től a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Magyar Irodalom Tanszékének docense volt. Még ugyanebben az évben a Hitel alapító-szerkesztője lett. Az MDF egyik alapító tagja, 1987. szeptember 27-től 1989. október 21-ig első (ügyvezető) elnöke volt. 1991-ben kilépett a pártból és Pozsgay Imrével közösen megszervezték a Nemzeti Demokrata Szövetséget, amelynek 1996-os megszűntéig társelnöke volt (Pozsgayval).

LEZSÁK SÁNDOR ISTVÁN

(Kispest, 1949. október 30.) költő, tanár, politikus, a Magyar Demokrata Fórum egyik alapítója. 2006-tól az Országgyűlés egyik fideszes alelnöke. Két verseskötete jelent meg és ő írta Szörényi Levente: Atilla, az Isten kardja c. rockoperájának dalszövegeit. Pilinszky János-díjas (1993) és több amerikai magyar irodalmi díj kitüntette. Polgári Magyarorszáért Díjjal tüntették ki írói és politikusi munkásságáért 2009-ben.

nak sem mondta el. Tehát a felesége se tudta, hogy mire készül Pozsgay, ő kiválasztotta azt az időt, amikor Grósz Károly nincs itthon, külföldön van, s akkor ezt puccsszerűen bejelentette a rádióban. Vállalva ennek minden ódiumát és következményét.

Lezsák Sándor: – Talán véletlen, bár azt mondják, hogy véletlenek nincsenek, hogy a rádiót hallgattam éppen. Tudtam, hogy Grósz Károly nincs itthon, s akkor egy ilyen mondat elhangzik Pozsgay Imre szájából, hogy újra kell értékelni az elmúlt évtizedek történéseit, s például 1956 októberében népfelkelés történt... Hát ez valóban megdobogtatta a szívem, de ugyanakkor volt bennem aggodalom is, hogy itt nem lehet megállni. Tehát ez nem a végállomás, s a következő lépés már a mi felelősségünk is.

– A hatás döbbenetes volt – mondja Pozsgay Imre. – S bejött az, amire számítottam, a párttagság megrendült, tízezrével dobták el a tagkönyveket, akkor indultak el a reformkori mozgalmak, s látszott, hogy erejétől megfosztva, mondhatnám az ellenzéknek is tetsző módon tárgyalóképes partnerré süllyedt le az MSZMP. De először ezért nekem még megtorlás járt volna, szólt is a telefon a kormányváróból, hogy megérkezett Grósz Károly elvtárs, s azonnal találkozni akar velem: a lónak négy lába van, mégis megbotlik, hát, a te botlásodat is helyre lehetne hozni, vond vissza, amit mondtál. Horn Gyula összehívta a munkásörparancsnokokat a Rózsadombon, s közölte, hogy járhat a pofája Pozsgaynak, ahogy akarja, de a stukker minálunk van elvtársak! De az MSZMP felszámolása megkezdődött '56 újraértékelésével. Azzal, hogy nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt, minden legitimációja, tehát törvényessége és minden identitása, önazonossága megszűnt az MSZMP-nek. Mondhatnám azt, hogy egy mondattal szét lehetett verni az MSZMP-t. Voltaire szavaival: bizonyos kemény rendszereket csak belülről lehet igazán szétbomlasztani és lehetetlenné tenni, én ebből indultam ki, s ezt tartottam küldetésemnek.

– A szellemi erők egy részét lekötötte a népi-urbánus összeütközés és vita, ez teher az országban – folytatja Pozsgay. – Az SZDSZ kijelentette, hogy ők az egyetlen intelligens párt az országban. Az ilyen stílust én sem tudom elfogadni. De elfogadom közülük azt, aki érdemes rá, s érdemes feladatokat teljesíteni, illetve komoly feladatokat tud érdemes módon teljesíteni. Csoóri Sándor is megtett mindent, hogy áthidalja ezt az ellentétet. Ő

'56 után benne volt abban a kávéházi társaságban, a belvárosi társaságban, ahol a népiek és később az urbánusnak nevezett személyiségek együtt voltak. Együtt jártak Gyurkó Lászlóval, Pordány Györggyel és **Eörsi Istvánnal**.

Eörsivel együtt írták alá '77-ben a Charta-tiltakozást, ám később főleg Monor után már nem volt tartható ez az állapot, mert kiderült, hogy van egy olyan politikai erő, amelyik liberálisnak nevezi magát, de bolsevik módon, élesapátként akar viselkedni. Na, most ezt már nem lehetett elfogadni, erre jött Lakitelek.

– Az MDF is és én is alkotmányozó nemzetgyűlést akartunk, ami azt is jelentette volna, hogy a társadalom az alkotmánynak nem-

szerettem volna. Az államadósság kezelését pedig szabadabban intézni, s nem jó adósnak lenni. Mondtam, hogy a világ pénzpiacán krajcáros tétel a magyar huszonnégy milliárd dolláros adósság. Az eltörlése se rázna meg senkit. A magánbankok, amelyekről felvettünk, a saját kormányaiktól megkapnák a pótlást. És vegye tudomásul a világ, hogy ennyibe került a rendszerváltás, s nagyon olcsón megúszták! Hát, ez sem tetszett. Mi jó adósok vagyunk, és sajnos Antal is elfogadta végül is ezt a formulát. A paktumban pedig már szinte megerősítette.

Gazsó Ferenc: – 1989 elején Pozsgay Imrével folyt Kósa Ferenc és Bihari Mihály részvételével tárgyalás arról, hogy most már napirendre kell tűzni az MSZMP-vel való szakítást, s egy tökéletesen új, az MSZMP-vel szembenálló pártot kell alapítani. Ebben megállapodás született '89 januárjában Pozsgay és a másik két tárgyaló között, s elkezdődött a kecskeméti tanácskozási előkészítése, amelyre márciusban került sor.

A Szent István Alapítvány kuratóriuma 2015-ben Pozsgay Imrének ítélte oda a Szent István-díjat. Átadják: Bihari Antal, a díj alapítója és Jankovics Marcell, a kuratórium elnöke szeptember 26-án Esztergomban, a Vármúzeum Lovagtermében

csak elviselője, hanem részvevője és alkotója is. De az SZDSZ lesöpörte a javaslatot, az Ellenzéki Kerekasztalon belül már szóba sem kerülhetett, mondván, hogy nincs idő huzavonára. Ez volt a válasz: időrablás lenne itt most egy nemzetgyűlést összehívni, s annak feladatát adni – így aztán lekerült a napirendről. Ez szerencsétlenség. Az egyik szerencsétlensége a rendszerváltásnak.

– Én egy népi ellenőrzés, egy társadalmi ellenőrzés alatt végrehajtott privatizációt

Lezsák Sándor: – Erre a küldöttgyűlésre Pozsgay tanácsára engem is meghívtak. Én pedig elmentem azzal, hogy nem díszletnek megyek, hanem elmondom majd a gondolataimat. Úgy hívtak meg, mint az első alternatív szervezet ideiglenes elnökségi tagját. És azzal is kezdtem, hogy valószínűleg egy történelmi csapda áldozatjelöltje áll itt most önök előtt, s elmondtam, hogy igenis a kommunisták felelősek az elmúlt évtizedekért. Másnap a *Petőfi Népe*-ben megjelent egy interjú Pozsgay Imré-

M. KISS SÁNDOR

(Budapest, 1943. június 25.) történész, professor emeritus. 2013-tól a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum főigazgató-helyettese. Fő kutatási területe az 1956-os forradalom és szabadságharc, illetve az azt követő megtorlás története. Tizenkét könyv és több mint nyolcvan tanulmány szerzője. A Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány kuratóriumának tagja.

vel a pártértekezletről, s akkor Pozsgay arra a kérdésre, hogy mi a véleménye Lezsák Sándor MDF-es felszólalásáról (kaptam valami rossz minősítő jelzőt az újságírótól), azt válaszolta, hogy nem értek egyet mindenben Lezsák Sándor gondolataival, *de az életemet is odaadnám azért, hogy szabadon elmondhassa*. Voltaire-t idézte. És bennem ez volt az a pillanat, amikor ezt elolvastam, hogy megértettem, itt valami valóban történik. Tehát náluk, ott belül.

Gáspár Ferenc: – Kecskemétre azzal a szándékkal és reménnyel vonultunk le '89 márciusában, hogy Pozsgay Imre bejelenti egy új párt megalakítását, és szakít az MSZMP-vel. Kijelenti, hogy az új párt az MSZMP-vel vagy annak utódjával semmilyen módon és semmilyen tekintetben nem kíván együttműködni. Na, most megjelentünk Kecskeméten, elmondtuk, amit elmondtunk (ez megjelent már, sok mindenki ismeri). Pozsgay Imre azonban óriási meglepetésünkre nem váltotta el az új párt megalakítását. Azért volt fordulópont a kecskeméti összejövetel, mert ott lehetett volna hitelesen kimondani egy új párt megalapítását, és szembefordulni az MSZMP-vel. És nem engedni oda a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásaihoz, meg sehová. A kormány önálló, az MSZMP elindulhat ugyan bármilyen választáson, de ez már az ő dolga, ezzel már nem érdemes foglalkozni. Alakul egy új baloldali párt, amely nemzeti baloldali pártként jön létre, s ilyenként indul el az új választásokon. És hogy Magyarországon ma sincs és egyáltalán nem is volt az elmúlt huszonöt esztendőben baloldali párt, az azzal függ össze, hogy nem sikerült sem Kecskeméten, sem Szegeden, sem az MSZMP utolsó kongresszusán egy új baloldali pártot megalakítani, hanem amit baloldali pártként aposztrofáltak, s az MSZMP utódpartjaként létrejött, az nem volt más, mint a nomenklátúra átmentésére szerveződött alakzat. És ennek semmi köze nem volt semmiféle baloldalhoz. Ez egy érdekszövetség volt, az államszocializmus uralkodó osztálya kiszagolta, hogy itt nem forradalom zajlik, nem számolnak le semmiféle előzőleg uralkodó csoporttal, hanem mindenki nyugodtan és szépen elindulhat tiszta lappal az ún. rendszerváltozást követően a hatalomért folyó harcban. Ezért

az MSZP, mint a korábbi, az országot irányító nomenklátúra intézménye, utódpartként jött. Ráadásul még a vagyont is meg akarta tartani, azért deklarálta magát utódpartként, mert így lehetett az MSZMP vagyonára rátennie a kezét. Tehát a dolog ezzel beteljesedett. Amikor megalakult az MSZP, s Pozsgay Imre alelnök lett, mert ugye Nyers Rezső lett az elnök, akkor felmentek a színpadra, s összeölelkeztek, összecsókolóztak és bejelentették, hogy az új pártnak Pozsgay Imre nemcsak az alelnöke, hanem egyúttal a köztársasági elnökjelöltje is.

– A megalakuló nomenkláturapárt tulajdonképpen abban volt érdekelt, hogy a politikai hatalmát át tudja gazdasági hatalomra is konvertálni. Hiszen a spontán privatizáció jegyében a nemzeti vagyon jó részére rátették a kezüket, onnan vannak ezek az újgazdagok, mint Gyurcsány Ferenc és sorolhatnám a többiek, akik széthordták a közvagyon, de ezt nem tehették volna meg akkor, ha itt radikálisabb változásokra kerül sor, s van egy olyan baloldali párt, amely egyszerűen ezt nem engedi meg.

M. Kiss Sándor: – Felvetődik ez a kérdés is: a rendszerváltozásban Pozsgaynak lehetett volna-e nagyobb szerepe? Nem. Kérem, az MDF egy komoly dolog volt, s azt, hogy ma nincs MDF, hagyjuk. Van más helyette. Az MDF-es gondolkodás megvan, s mint párt az MDF minden hibájával együtt nagyon komoly dolog volt. És az az MDF, amelyik '87-ben mutatta meg magát – mondom, minden elfogultságot vállalva: Bíró-, Für- és Csukaféle, Csoóri-féle, Kiss Gy. Csaba-féle, Lezsák Sanyi-féle MDF-ről van szó –, egy másfajta szellemiséget, másfajta magatartást adott. Tehát Pozsgay ilyen szempontból nagyon nagy utat tett meg. És nagyon közel jutott, de az, hogy valaki valamihez közel jut, nem jelenti azt, hogy ott akkor neki mindenképpen, abban a pártban politikai funkciót is kell vállalnia, mert az viszont akkor, hogy úgy mondjam, egy kicsit sérülékenyebb helyzetet eredményezhetett volna.

– Ha a tisztességemet és a becsületemet őrizni akarom – mondja végül Pozsgay Imre –, akkor olyasmiben, amivel nem értek egyet, nem vehetek részt, nem vállalhatok velük közösséget. Mondhatnám: inkább politikai hontalan leszek, semmint hogy egy gyanús pártnak a tagjaként folytassam. Az áttörés nem sikerült, ezt aztán '90-ben keservesen kellett tapasztalnom és megélnem. Ez vezetett el a párttal való szakításhoz... Alelnök voltam, elnökségi tag, köztársasági elnökjelölt, minden, ami csak befér a funkciók halmozásába, ennek ellenére nem sajnáltam ezeket otthagyni, hiszen megismétlem, a tisztesség fontosabb volt nekem mindennél. ♦

(A Homo politicus – Pozsgay Imre című dokumentumfilmét Bakos Katalin rendezte, forgatókönyvét Sáfrán B. László írta.)

DÖBRENTAI KORNÉL RÉGI ÍRÓASZTALOM FELTÁRÁSA

A saját múltamtól fáj a fejem,
míg fiókról fiókra haladok,
előtűnnek sorsrontó korszakok,
árkusokba süritett életem:
számlák, levél, ábránd-telt dossziék,
megannyi irat s ki tudja mi még,
intim emlékek, kopott kacsatok,
kidobni a lélek nem volt elég,
véreznek felszakított varratok.

Anyától búcsúszók... "gyermekeim,
a jó Isten jelzett, el kell mennem,
túlkerültem már a lét vermein,
látlak s óvlak benneteket innen,
drágáim, nincs baj, boldoguljatok,
mély egymást ölelő szeretetben..."

Elvénült kölyök, sírva fakadok.

Kézirataim egykor én voltam,
ahogy nézem a sok termékletlen,
bőtűt: évtizedek során róttam,
felgyűlték zörgő, száradt halmazokban.
Vállra rabiga-igéket vettem:
hittem, a hon: otthon Haza lehet,
szilaj vágy sarkallta minden sejttem.
Kik akartak tévesztetni engemet?

Avaron átmenthetők a csírák?
Juss odaig, magad légy a bírád!

Máglyára sok meddő gondolatom!
Mindet kéne, ám csak gyűjtogatom,
lágynk vizitör, a lenge pernye
rám tonnányi súllyal nehezdedne.

Elő a betű-lavinás papírt:
ákom-bákommal itt tartni bírt,
ideát földöntúli képzetet,
erőszakot, veszélyes szennyeket
elviselt mindent, mi rá vésetett,
megörökít poklokat, mennyeket.

Szemem magzat-írásokra mered,
elgyötör a folytonos vetélés,
oromból a vér lassan elered,
tömjén cseppek, megpecsételt végzés,
csillapíthatatlan a kivérzés,
nem az mi, Jeszenyié a falon.

A nyájas Nap betűz az ablakon.

(2015. szeptember 8. Pomáz)